

ЗАГОСТРЕННЯ УКРАЇНО-РОСІЙСЬКИХ ВІДНОСИН У КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ: ПРИЧИНИ ТА НАСЛІДКИ

І.Є.Смирнова

АНОТАЦІЯ

У статті розглядаються економічні та політичні аспекти взаємовідносин Росії та України. Автор аналізує динаміку торговельних відносин між двома країнами і робить висновок, що їх тривалому і взаємовигідному співробітництву заважають політичні причини: Росія прагне примусити Україну вступити до Митного союзу і зірвати підписання угоди про асоціацію та створення зони вільної торгівлі між Україною та ЄС. У статті розглядаються причини, перебіг і наслідки торгової війни між двома

державами, яка почалася в серпні 2013 р. і робляться прогнози щодо дій української влади стосовно вибору зовнішньополітичного курсу нашої держави.

Ключові слова: Україна, Росія, економічні відносини, торговельна війна, угода про асоціацію.

Україна є молодим суб'єктом міжнародної торгівлі. За відносно короткий проміжок часу Україні в рамках незалежної держави вдалося налагодити зовнішньоторговельні відносини більш ніж з 180 країнами світу і створити свої торговельно-економічні місії у 34 державах європейського, азійського, африканського та американського континентів.

У сучасний період пріоритетним для України в цілому та її регіонів зокрема, безумовно є налагодження взаємовигідних торговельно-економічних відносин з Російською Федерацією. Особливості становлення українсько-російських відносин обумовлені багатьма об'єктивними факторами: 1) єдиним в недалекому минулому економічним простором, який вирізнявся загальною інфраструктурою; 2) географічною близькістю України та Росії; 3) загальними стандартами у виробництві; 4) існуванням ресурсної та технологічної взаємозалежності окремих галузей і виробництв обох країн; 5) спільними рисами в законодавчій базі, банківській системі; 6) єдністю історичного минулого. Отже тісна співпраця України і Росії обумовлена їх геополітичним становищем, а також спільною історією і тісним переплетенням економічних, культурних, мовних та багатьох інших зв'язків.

Зміни на карті Європи, що відбулись після розширення ЄС у 2004-2007 рр. і утворення євросозівсько-українського кордону, відобразились і на російсько-українських відносинах. На перше місце у зовнішньополітичних інтересах України виходить політика європейської інтеграції, що було закріплено в вітчизняному законодавстві. Так, Закон України «Про Засади внутрішньої та зовнішньої політики» від 3 червня 2010 р. визначає європейський стратегічний курс України в якості найвищого пріоритету та основного вектору розвитку України. РФ у свою чергу намагається будь-якими засобами тримати України під своїм контролем, заважаючи її євроінтеграційним прагненням. Причому це робиться з використанням як політичних, так і економічних важелів тиску; що дуже часто провокує конфлікти в політичній, енергетичній, військовій, торговельно-економічній сферах.

У 2012-2013 рр. значно погіршилися торговельно-економічні відносини України та Росії. Це пов'язано із намаганням нашого північного сусіда залучити Україну до співпраці в новоствореному Митному союзу на умовах, які не можна вважати рівноправними для нашої держави. Спроби України більш чітко визначити із власним європейським вибором і її підготовка до підписання Угоди про асоціацію з ЄС у Вільнюсі 2013 р. викликали у Росії жорсткий спротив, який переріс у справжній шантаж та спровокував торгівлю війну між двома країнами.

Враховуючи, що від стану взаєморозуміння і спільного вирішення україно-російських внутрішньополітичних та зовнішньополітичних проблем багато в чому залежить політична стабільність в Європі, ми вважаємо дослідження причин, ходу та наслідків торгової війни між Україною та Росією, що виникла у 2013 р. актуальним та своєчасним. На сьогоднішній день, взаємовідносини між Україною і Росією виходять за рамки взаємин лише двох країн. Вони впливають на долі багатьох інших народів і держав, перш за все європейських. Саме тому стан українсько-російських взаємовідносин привертає постійний інтерес як науковців так і громадськості.

Особливе місце для дослідження даної проблематики становлять праці вітчизняних науковців Б.Парахонського [1], О.Кирюхіна [2], Г.Надтоки [3], Т.Григорця[4], в яких поданий аналіз основних етапів українсько-російських відносин та розглядається транскордонне співробітництво обох країн. Серед авторів вітчизняних

публікацій, присвячених торгівельно-економічним та енергетичним відносинам Росії та України, слід назвати, насамперед, В.Вербинського, М.Земляного[5], О.Хомру [6]. Чільне місце у вивченні формування двосторонніх відносин України та Російської Федерації в контексті європейської та євроатлантичної інтеграції належить І.Богінській[7]. Стаття російського дослідника Ю.Дубініна [8] присвячена правовому аспекту співробітництва двох країн.

Мета статті: проаналізувати торговельно-економічне співробітництво між Україною та Росією в контексті здійснення євроінтеграційної політики України, розглянути причини торгової війни між двома країнами у 2013 р.

Поглиблене взаємовигідне і конструктивне співробітництво з Російською Федерацією якнайповніше відповідає національним інтересам нашої держави та враховує особливості сучасної політико-безпекової ситуації в регіоні. Саме таке співробітництво за своїм змістом і значенням є однією з визначальних складових комплексного підходу в проведенні зовнішньополітичної діяльності України[9].

Динаміка двосторонньої торгівлі, жвава економічна співпраця України з Російською Федерацією залишається одним з головних чинників, який свідчить саме про взаємовигідність співробітництва двох країн, їх близькість у територіальному, економічному та історико-культурному плані. Росія - це один з найголовніших стратегічних партнерів України в економічних питаннях, на її долю припадає більше ніж 30 відсотків всього обороту зовнішньої торгівлі нашої держави. У цей же час геополітичне розташування України робить її важливим зовнішньополітичним партнером Росії, оскільки через українську територію проходять важливі торгово-економічні шляхи, що зв'язують Російську Федерацію із Західною Європою.

Головним форматом двостороннього співробітництва в торговельно-економічній сфері між двома державами стала Українсько-Російська міждержавна комісія (УРМК) під головуванням Президентів, яка була створена 8 травня 2005 р. у Москві. Заяву про створення УРМК було підписано Главами двох держав. Даний інституційний механізм українсько-російського стратегічного партнерства мав забезпечити взаємодію на найвищому політичному рівні та на рівні виконавчої влади. У рамках Комісії було створено Комітет з питань економічного співробітництва на чолі з керівниками урядів України та Російської Федерації, підкомітети з питань безпеки, міжнародного співробітництва, гуманітарної співпраці[10]. З метою координації роботи УРМК та забезпечення належного рівня підготовки до проведення її засідань секретарями Комісії у квітні 2010 р. призначено, відповідно, Главу Адміністрації Президента України та Керівника Адміністрації Президента Російської Федерації.

Станом на листопад 2011 р. відбулося чотири засідання Українсько-Російської міждержавної комісії: 22 грудня 2006 р. (м. Київ), 12 лютого 2008 р. (м. Москва), 17 травня 2010 р. (м. Київ), 26 листопада 2010 р. (м. Москва). 7 червня 2011 р. у Москві в рамках роботи Комітету з питань економічного співробітництва УРМК керівниками урядів двох держав підписано довгострокову комплексну Програму економічного співробітництва між Україною та Російською Федерацією на 2011-2020 рр.[11] Програма є системним документом, що відображає сукупність узгоджених поглядів Російської Федерації та України на перспективи їх довгострокового взаємовигідного співробітництва в економічній сфері як рівноправних незалежних держав-партнерів. Встановлюються цілі та визначаються засоби розвитку російсько-українського економічного співробітництва, його основні напрями та пріоритетні галузі, а також очікувані результати. У Програмі наголошується, що Російська Федерація і Україна є стратегічними партнерами. Водночас, нинішній стан двостороннього економічного співробітництва вимагає поліпшення з метою отримання найбільшого стратегічного ефекту від взаємодії економік обох держав. Тому комплекс заходів, передбачених Програмою, націлений на подолання наявних проблем, що накопичилися у сфері

двостороннього економічного співробітництва, і надання їй нової якості в інтересах розвитку економік обох країн. 18 жовтня 2011 р. у Донецьку під патронатом Президентів України та Росії відбувся другий Українсько-Російський міжрегіональний економічний форум, у рамках якого були підписані серед інших наступні угоди:

1. Протокол між Державною митною службою України та Федеральною митною службою Російської Федерації про взаємне визнання окремих результатів митного контролю товарів та транспортних засобів при здійсненні митних операцій при перетині українсько-російського державного кордону, що сприятиме поліпшенню умов для перетину українсько-російського держкордону, а також дозволить скоротити час, необхідний для митного оформлення товарів і транспортних засобів, що переміщуються через кордон.

2. Спільна заява Голови Державної митної служби України та Керівника Федеральної митної служби Російської Федерації щодо першочергового пропуску через митний кордон товарів з обмеженим терміном зберігання, яка фіксує готовність митних органів двох країн у першочерговому порядку проводити митні контроль та оформлення плодоовочевої продукції в пунктах пропуску, яка призначена для реалізації в Україні та Російській Федерації[12].

Отже, починаючи з 2010 р., Україна та її керівництво були налаштовані на подальшу розбудову конструктивних відносин із своїм найважливішим стратегічним партнером. Про активізацію торговельно-економічної співпраці обох країн свідчить зростання товарообігу, який становив за вісім місяців 2010 року 25 млрд. доларів США, а обсяг взаємної торгівлі товарами і послугами, порівняно з відповідним періодом минулого року, збільшився на 84,3%. Очікувалося, що товарообіг між Україною та РФ у 2011 році сягне рекордних \$ 50 млрд. дол.

За підсумками першого півріччя 2011 року взаємний торговий оборот України і Росії становив 27,4 млрд. дол.США, збільшившись більш ніж у 1,5 рази (152,6%) у порівнянні з аналогічним періодом 2010 року. Сальдо двосторонньої торгівлі України з Росією залишалося від'ємним і становило 3,6 млрд. дол США. Питома вага Росії в зовнішньоторговельному обороті України складала більше третини (34,0%) всього зовнішньоторговельного обороту України, в т.ч. 30,2% експорту товарів і послуг та 37,6% імпорту[13].

За I півріччя 2012 року за даними Державної служби статистики України торговий оборот між двома країнами знизився і склав 25,6 млрд.дол.США (93,4%). Експорт з України до Росії склав 11,5 млрд.дол.США (96,6%). Імпорт з Росії - 14,1 млрд.дол.США (91,0%). Сальдо залишилося негативним і склало 2,6 млрд. дол США. Загалом за підсумками 2012 року товарообіг російсько - української торгівлі склав \$ 45,1 млрд. На Україну припало 5,2 % російського експорту і 5,8 % імпорту[14].

Для порівняння вважаємо за доцільне надати статистичні дані щодо товарообігу між Україною та іншими державами світу. За підсумками першого півріччя 2012 року оборот зовнішньої торгівлі товарами і послугами України з країнами світу склав 84,4 млрд.дол.США, збільшившись до аналогічного показника 2011 року на 4,6 %. Негативне сальдо зовнішньої торгівлі товарами і послугами України за січень-червень 2012 року склало - 3,855 млрд.дол.США .

За підсумками I півріччя 2012 року основними товарними групами імпорту з Росії залишаються: мінеральні продукти - 67,7 % (роком раніше - 72,8 %); машини , обладнання та транспортні засоби - 10,5 % (7,7 %); продукція хімічної промисловості - 9,0% (7,9 %); метали та вироби з них - 7,1 % (6,8 %); продовольчі товари - 2,4 % (2,1 %).

Основними товарними групами експорту з України до Росії є: машини, обладнання та транспортні засоби - 38,3 % (рік тому - 36,3 %); метали та вироби з них -

20,9 % (23 %); продукція хімічної промисловості - 11,6 % (8,2%) , мінеральні продукти - 10,3 % (13,6 %); продовольчі товари і с / г сировину - 10,2 % (11,2 %).

Обсяги експорту товарів до країн СНД становили 36,8 % від загального обсягу експорту, Азії - 27% , Європи - 24,7 % , у т.ч. в країни Європейського Союзу - 24,2 % , Африки - 7,8% , Америки - 3,5% , Австралії і Океанії - 0,1 %[15].

Таким чином, Росія залишається головним торговельним партнером України. На її частку припадає близько третини (30,3 %) всього зовнішньоторговельного обороту України, в т.ч. 28,5 % експорту товарів і послуг та 32,0 % імпорту.

Варто зазначити, що в умовах позитивної динаміки кількісних показників, спостерігалось поступове якісне покращення структури українського експорту до РФ. Проте однією з головних перешкод до подальшого збільшення обсягів українського експорту до РФ залишається застосування обмежувальних заходів у взаємній торгівлі, в першу чергу це стосується тарифних та нетарифних обмежень (квотування, санітарні та ветеринарні стандарти, антидемпінгові розслідування).

Починаючи з 2012 р. спостерігається падіння активності торгово-економічних зв'язків двох країн. Не в останню чергу це було викликано т.зв. сирною війною, яка спалахнула між Україною та Росією. Початок цього конфлікту викликало обвинувачення Росією українських виробників сиру в експорті недоброякісної продукції, яка буцімто мітила пальмову олію та антибіотики. У результаті 70% експорту до Росії українського сиру було призупинено. Перевірки української продукції, які відбулися пізніше показали, що ці обвинувачення були марними і ніяких шкідливих речовин українські сири не містили. Однак сирна війна нанесла суттєві збитки українським товаровиробникам у 2012 р., у результаті чого Україна поступилася на російському ринку Білорусії, а також великим російським компаніям, які виробляли молочну продукцію. Скоріш за все цей конфлікт був спровокований великими бізнес структурами Росії і мав на меті витіснення України з Російського ринку.

За сім місяців 2013-го український експорт знизився загалом на 12%, а до Росії - більш ніж на 20%. Якщо дана тенденція не зміниться, то до кінця року Україна може втратити від п'яти до восьми мільярдів доларів [16].

Отже, Україна втратила роль провідного партнера Росії, поступившись Білорусії. Крім того, великий вплив на подібне «охолодження» стосунків мала і газова проблема, результатом якої стали пошуки російськими експортерами альтернативних шляхів експорту енергоносіїв в обхід української держави. В очікуванні другої хвилі світової фінансової кризи багато країн та інтеграційних об'єднань прагнули захистити свої ринки за допомогою протекціоністських заходів. Однак у випадку з Україною та РФ можна говорити про перехід економічних суперечок у політичну площину, пов'язану насамперед із питанням спрямованості вектору економічної інтеграції України – до ЄС чи Митного союзу (МС).

У середині серпня 2013 р. Росія несподівано розв'язала торгову війну з Україною. "З 00:00 годин 14 серпня Митна служба Росії включила в перелік «фізикових» всіх без винятку українських експортерів, що фактично заблокувало весь український експорт. Російська митниця стала піддавати українські вантажі суцільний перевірці, включаючи вивантаження, перевантаження і завантаження їх назад в транспорт. Втрати українських виробників до кінця року в Федерації роботодавців України оцінили в \$ 2-2,5 млрд. По суті, мова йшла про повну зупинку українського експорту на невизначений час, аж до тижнів або навіть місяців. Такі кроки російської сторони виглядали дуже дивно, бо це безпрецедентні заходи. Весь експорт призупиняють тільки якщо є небезпека перенесення якихось небезпечних хвороб, радіоактивного зараження[17].

Пояснюючи позицію російської сторони, радник В.Путіна Сергій Глазьев підкреслив, що поки російська митна служба проводила профілактичні заходи. За його

словами, ускладнення митного оформлення вантажів на російсько-українському кордоні є разовою акцією, але в разі підписання Україною угоди про асоціацію з Європейським Союзом митне адміністрування може бути посилене[18].

Блокування експорту товарів з України до Росії українські експерти схильні пояснювати політичними причинами: Москва намагається примусити Київ вступити до Митного союзу і зірвати підписання Угоди про асоціацію з ЄС. При цьому і політологи, і економісти впевнені, що тиск з боку РФ буде продовжуватися до листопада 2013 року - до саміту у Вільнюсі, де може відбутися підписання документу. Так, Віктор Небоженко підкреслив, що Росія обрала самий складний шлях, щоб підштовхнути Україну до геополітичного шлюбу: „...вона намагається змусити Україну вступити до Митного союзу шантажем, тиском і погрозами, у той час як Європейський союз йде шляхом спокуси, щоб зблизитися з Україною”. Економіст Андрій Новак переконаний, що залежність української економіки від російської рівно така ж, як і російської від української. А зменшення товарообігу між країнами буде означати зниження надходжень до російського бюджету, скорочення виробництв українських компаній на російській території, що призведе до скорочення зайнятості російського населення і зменшення податкових платежів до бюджету РФ [19].

Справжні причини падіння товарообігу між Україною та Росією пов'язані не тільки з політичним фактором (за сім місяців 2013 р. український експорт знизився загалом на 12%, а до Росії - більш ніж на 20%). Головна причина економічна - це вповзання Росії в довгострокову системну економічну кризу. За даними Росстату за підсумками 9 місяців поточного року в російській промисловості зафіксовано нульове зростання, а в жовтні – взагалі падіння 0,6%. Держбюджет Росії дефіцитний, як і значна частина регіональних бюджетів. Отже, сподівання, що російська економіка стане тягачем, що витягуватиме українську економіку з кризи є відвертою економічною безграмотністю. Більш того, в умовах зростаючих проблем в російській економіці, саме українські товари за будь-яких умов намагатимуться вичавити з російського ринку.

Саме на це була спрямована торгова війна між Україною та Росією, що розпочалася у серпні 2013 р. У Росії найвище керівництво було упевнено, що знаходження Ю.Тимошенко у в'язниці - найнадійніша запорука того, що угоду про асоціацію з ЄС Україна підписувати не буде. На початку червня Москва отримала приголомшливу інформацію з Берліна: „Меркель вже не вважає тюремне ув'язнення Тимошенко непереборною перешкодою для асоціації з Україною і схиляється до підписання угоди”. Отримавши цю інформацію, керівництво РФ провело екстрену нараду, на якій, раднику президента РФ Сергію Глазьеву президентом Росії Володимиром Путіним було поставлено завдання терміново розробити стратегію недопущення підписання Україною угоди з ЄС і втягування її в МС.

Стратегія Росія полягала в тому, щоб вдарити по ряду великих бізнес-структур України, які експортують свою продукцію у РФ. Для цього був проведений ретельний моніторинг українського телебачення, і російському лідеру продемонстрували не тільки вражаючу " нарізку " сюжетів основних українських телеканалів про те, який поганий Митний союз , і як добре Україні буде після укладення асоціацію з ЄС, а й доклали список власників цих каналів, а також докладну інформацію про їхній бізнес і зовнішньоекономічну діяльність на російському напрямку. Завдаючи удару по найбільшим українським товаровиробникам, які експортували продукцію до Росії, Москва мала намір створити істотні проблеми їх бізнесу, тим самим змусивши власників втихомирити свої ЗМІ і примусити керівництво України відмовитися від асоціації з ЄС на користь Митного союзу[21].

Цікаво, що українська влада спростовувала факт торгової війни між Україною та Росією. 18 серпня, відбулася телефонна розмова прем'єр-міністра України Миколи Азарова і голови уряду Російської Федерації Дмитра Медведєва , в ході якої глави

урядів заявили, що торгових воєн між країнами бути не може і спекуляції навколо того, що ускладнення, пов'язані з інтеграційними процесами двох країн, безпідставні. „Глави урядів висловили загальне переконання, що про торговельні війни між Україною і Росією в принципі не може бути мови”, - йдеться в повідомленні на сайті українського уряду. У повідомленні на сайті російського уряду міститься таке формулювання : „Було зазначено, що виниклі останнім часом проблеми в області торгово-економічних зв'язків необхідно вирішувати на взаємовигідній, конструктивній основі, в рамках чинного законодавства”. Глави урядів України та Росії домовились, що в найближчі дні пройдуть відповідні консультації зацікавлених відомств Росії і України. 19 серпня відбулася зустріч української сторони з керівництвом Федеральної митної служби Росії, де розглядалися проблеми, що заважають „нормальним торгово-економічним відносинам” двох країн[22].

Отже, зупинка українських товарів на російській митниці - новий етап торговельної війни Росії проти України. Йому передувала сирна війна 2012 р. і заборона ввозити продукцію фабрики Roshen (липень 2013 р.). Мета економічного шантажу з боку Росії - не допустити руху України у бік цивілізованого світу, тобто Європи, змусити її ще раз подумати про необхідність вступу до Митного союзу і підірвати імідж країни, показавши ЄС, що Україна не годиться для асоційованого членства через наявність торговельних конфліктів з найближчим сусідом.

Блокування експорту українських товарів в Росію боляче вдарило по економіці України та її виробникам. Проблеми з бізнесом у найбільших вітчизняних експортерів та платників податків, які формували значну частку як бюджету, так і ВВП, неминуче призвели до зниження виробництва, зменшення надходжень до бюджету, невиклат зарплат або скорочень робочих місць і до зростання невдоволення електорату. Росія такі методи економічного тиску використовувала не раз стосовно Молдови та Грузії. Вони впоралися з ситуацією і вийшли на нові ринки збуту власної продукції[23].

Українська влада в цих умовах розпочала проведення інформаційної війни, яка тривала протягом серпня-жовтня 2013 р. та мала на меті пропагувати серед населення переваги євроінтеграції а також продемонструвати Росії, що вона втрачає Україну через її європейський цивілізаційний вибір. Це було потрібно для ведення вдалих економічних переговорів з РФ, щоб добитися від неї преференцій у політичній і торгівельно-економічній сферах та інтегруватися в євразійський простір на більш вигідних для України умовах.

Під тиском Росії 21 листопада 2013 р. уряд України несподівано прийняв рішення призупинити підготовку до підписання угоди про асоціацію з ЄС та закликав провести переговори в трьохсторонньому форматі Україна-ЄС-Росія[24]. Президент України В.Янукович відмовився від підписання Угоди про асоціацію з ЄС на саміті Східного партнерства у Вільнюсі, який тривав 28-29 листопада 2013 р. У тексті документу, прийнятого за підсумками саміту зазначалося: "Україна і ЄС підтвердили свої зобов'язання підписати Угоду про асоціацію на основі рішучих дій і відчутного прогресу в трьох сферах, зазначених на саміті Україна-ЄС у 2013 році. У цьому відношенні вже був досягнутий важливий прогрес". Крім того, учасники саміту відзначили рішення українського уряду тимчасово призупинити процес підготовки для підписання Угоди про асоціацію та глибокої та всеохоплюючої зони вільної торгівлі між Україною та ЄС [25].

В.Янукович у зверненні до громадян України пояснив чому нашій державі потрібна європауза. За його словами, Україна до сих пір бажає підписати Угоду про асоціацію, але в сучасний період вона не може успішно інтегруватися в економіку Європи, маючи при цьому напружені стосунки з Росією, які необхідно збалансувати. «Наша модель інтеграції повинна бути вигідна і Україні, і Росії. Саме тому ми запропонували обговорити створення трьохсторонньої комісії Євросоюзу, Росії і

України», - зазначив президент. «Для нас зараз питання врегулювання відносин з Росією, насамперед торгово-економічних і газових, - питання першорядної важливості», - заявив Прем'єр-міністр України М.Азаров. За його словами, за 10 місяців товарообіг з Росією впав на 25%. Тому метою уряду України було відновлення тих обсягів торгівлі з Росією, які існували нещодавно.

Скоріш за все така позиція українського керівництва була викликана не намаганням України інтегруватися до євразійського простору та вступити в Митний союз, а дуже важкою економічною ситуацією, в якій опинилася країна. За офіційною статистикою, у третьому кварталі 2013 р. падіння економіки України відбулося на 1,5%. У порівнянні, в першому кварталі цього ж року вона упала на 1,1%, в другому – на 1,3%. Падіння обсягів виробництва в Україні за дев'ять місяців 2013 р. склало 5,2%. Наприклад, Донецька область за перші три квартали втратила 8% свого промислового виробництва. Зрозуміло, що така ситуація різко погіршила наповнення українського бюджету. З іншого боку, Україні потрібно було повернути Міжнародному валютному фонду 1,7 млрд доларів боргів по кредитах, основна частина яких прийшла на кінець жовтня. У той же час борги за російський газ досягли 1,3 млрд доларів. Причому «Газпром» відмовився надавати відстрочку цих виплат. Золотовалютні резерви України, за даними Нацбанку, до 1 листопада скоротилися на 20,6 млрд. доларів[26].

Україна звернулася за допомогою до Європейського Союзу та МВФ, щоб вони компенсували нашій державі втрати, пов'язані зі створенням поглибленої зони вільної торгівлі з ЄС (за підрахунками, проведеними провідними українськими економістами на це потрібно було витратити приблизно 160 млрд. доларів). За висловом В.Януковича, модернізація українських підприємств під стандарти ЄС може обійтися від 100 до 500 млрд. Потрібні були великі капіталовкладення, в Україні їх на той момент не існувало. У той же час Україна втратила 15 млрд через відсутність співробітництва насамперед із Росією, та 20 млрд. на газовому питанні. Саме тому Україна просила ЄС та МВФ оказати фінансову допомогу. Міжнародний валютний фонд погодився надати кредит Україні в сумі 15 млрд, але на дуже жорстких умовах (підвищення тарифів на газ для населення, скорочення розходів на бюджетні цілі, заморожування заробітної плати, зниження субсидій в енергетиці). Однак керівництво країни відмовилося від цієї пропозиції.

Аргументація українського лідера викликала непорозуміння в Європейському Союзі. Посол ЄС в Україні Ян Томбінський виказав здивування чому ЄС має компенсувати Україні збитки, які причинили їй економіці інші держави. „ЄС буде радий зробити свій внесок в економічні реформи, проте ми не збираємося сплачувати борги України”, - заявив дипломат. Посол Великобританії в Україні Саймон Сміт також вважає, що уряд України не обґрунтував розмір компенсації в 105-160 млрд. на адаптацію до вимог Євросоюзу. Дані цифри з'явилися за тиждень до проведення Саміту, хоча переговори про Угоду про асоціацію з ЄС завершилися 2 роки тому. Євросоюз на думку дипломата, це не інститут по покриттю бюджетного дефіциту. Західних дипломатів обурило саме відмова України від підписання Угоди про асоціацію за тиждень до Саміту Східного партнерства у Вільнюсі. Виникає питання, чому раніше український уряд не прорахував усі ризики (пов'язані насамперед з політикою РФ, яка одразу виступала проти євро інтеграційного курсу України та проводила політику, спрямовану на зрив підписання Угоди про асоціацію), виклики та наслідки цього рішення. Саме тиск Росії і примусив український уряд призупинити підписання даного документу. Після цього відбулося декілька зустрічей президента України В.Януковича і президента РФ. В.Путіна в Сочі. Конкретних домовленостей поки ще не досягнуто. Росія обіцяла Україні кредит у 15 млрд, зниження ціни на російський газ, припинення торгової блокади[27]. Однак незрозуміло на яких умовах Україна може це отримати. Тим більше, що політика Росії та відмова України від євро

інтеграційного курсу викликала масове невдоволення в українському суспільстві, і до остаточного прояснення ситуації на Євромайдані і Росія, і ЄС візьмуть паузу у відносинах з Україною та її керівництвом.

Отже, Росія досягла своєї мети – Україна відмовилася від політики євроінтеграції, що призвело до масових акцій протесту у Києві, які розпочалися 22 листопада і тривають вже протягом трьох тижнів. Загалом політика євроінтеграції (втім як і політика Росії) ставить Україну в нерівноправне становище. ЄС прагне лише використовувати нашу країну для тиску на Росію. Європейський Союз, який бачить Україну занадто великою, дуже бідною і корумпованою для того, щоб її можна було легко інтегрувати, відмовляється надати Києву запевнення в тому, що укладення угоди про вільну торгівлю та асоціацію призведе до повноцінного членства в ЄС. У цих умовах президент України В.Янукович повинен захищати національні інтереси України, наполягати на переговорах з Брюсселем на реальних вигодах, наприклад, наданні нашій державі дорожньої карти євроінтеграції та повноправного членства в майбутньому.

Якщо ж говорити о плюсах і мінусах євразійської інтеграції для України, то реальні вигоди в випадку приєднання до МС – встановлення внутріросійської ціни на газ, який від Росії імпортує Україна. Це з точки зору валютних резервів означатиме економію близько \$ 4 млрд у рік на сплату вартості газу. Це дуже вигідно як для українських державних фінансів, так і для українських споживачів енергоносіїв. Це позбавило б Україну від необхідності дотримання жорстких вимог МВФ щодо скорочення величезного дефіциту в доходах і витратах «Нафтогазу» за рахунок підвищення тарифів для українського населення і підприємств. Україна отримала б безперешкодний доступ на ринок з населенням близько 200 мільйонів чоловік. Це додало б величезний імпульс економічному розвитку та зростанню зайнятості для багатьох українців[28].

Незважаючи на позитивні моменти, саме методи, якими Росія примушує нас інтегруватися – тиск, шантаж, погрози, викликають невдоволення не тільки серед українського керівництва, лідерів провідних політичних партій, великих бізнес структур та і загалом у всього населення країни. Тому в очах українського суспільства саме євроінтеграція виглядає як рух у бік цивілізованого світу. Важливий економічний недолік від вступу України до Митного союзу - бюджету РФ дістаються 88% всіх митних платежів, отриманих від переміщення товарів на / з території МС, у той же час як 7,3% - Казахстану, 4,7% - Білорусі, що викликає невдоволення цих двох країн. Якщо Україна приєднається до Митного союзу, то буде втрачати 110 млрд. грн. митних зборів щорічно[29].

Таким чином, Україна опинилася в ситуації важкого вибору свого майбутнього зовнішньополітичного та економічного вектору розвитку. Підписання Україною Угоди про асоціацію було призупинено на невизначений термін. У разі силового розгону українською владою Євромайдану, ЄС не буде мати справ з нинішнім українським керівництвом, відклавши будь-які переговори до нових президентських виборів. Росія ж скоріш за все дочекається спаду протестного руху в Україні і посилить свій тиск, для того щоб схилити Україну до вступу в Митний союз.

РЕЗЮМЕ

В статті розглядаються економічні та політичні аспекти взаимоотношень Росії та України. Автор аналізує динаміку торговельних відносин між двома країнами та робить висновок, що тривалому та взаимовигідному співробітництву двох країн заважають політичні причини: Росія намагається примусити Україну вступити в Таможенний союз та сорвати підписання угоди про асоціацію та створення зони вільної торгівлі між Україною та ЄС. В статті

рассматриваются причины, ход и последствия торговой войны между двумя государствами, которая началась в августе 2013 г. и делаются прогнозы относительно действий украинских властей.

Ключевые слова: Украина, Россия, экономические отношения, торговая война, соглашение об ассоциации.

SUMMARY

The article is devoted to the study of Ukrainian-Russian economic and political relations. The author analyzes the dynamics of trade relations between the two countries and makes a conclusion that a long-term and mutually beneficial cooperation is obstructed by political reasons namely Russian efforts aimed at dragging Ukraine into Customs Union through disruption of an association agreement signing and creation of a free trade zone with European Union. The article deals with the main causes, course and consequences of a trade war between the two countries, which began in August 2013. Predictions about the further actions of Ukrainian government are made.

Keywords: Ukraine, Russia, economic relations, trade war, the Association Agreement.

ПОСИЛАННЯ ТА ПРИМІТКИ:

1. Парахонський Б.О. Українсько-російські відносини: злети та падіння. -К.: Т-во «Знання» України, 2007. - 24 с.
2. Кирюхін О. Транскордонне співробітництво у російсько-українських відносинах // Україна: Стратегічні пріоритети. Аналітичні оцінки. / За ред. О. С. Власюка. – К.: НІСД, 2006. – 576 с.
3. Надтока Г. Основні етапи та тенденції розвитку українсько-російських відносин 1991-2006 років // Україна: Стратегічні пріоритети. Аналітичні оцінки. / За ред. О. С. Власюка. – К.: НІСД, 2006. – 576с.
4. Григорєць Т. Основні етапи та тенденції розвитку українсько-російських відносин 1991 –2006 років. — Режим доступу: http://www.niss.gov.ua/book/Vlasyuk_mon/09-2.pdf
5. Вербинський В. В., Земляний М. Г. Російський фактор в євроінтеграційних енергетичних відносинах України //Стратегічна панорама. – 2004. - №1. – С.57 – 64.
6. Хомра О. У. Територіальна структура зовнішньої торгівлі України з Росією // Стратегічна панорама. – 2001. - №1-2. – С.127 – 134
7. Богінська І. Українсько-російські відносини в контексті євроатлантичного курсу України.—Режим доступу: http://www.intsecurity.dn.ua/stat/vestnik6-20_bog.php
8. Дубинин Ю.В. Как была заложена правовая основа российско-украинских отношений // Новая и новейшая история. – 2008. - № 3. –С.79 - 89.
9. Єльченко В. Українсько-російські відносини: прагматизм стратегічного партнерства // Зовнішні справи.-2010.- №11.-С.12-24.
10. Там само.-С.18.
11. Стан та перспективи співробітництва України та Росії. – К. НІСД, 2011. – 43 с.
12. Там само.-С.26.
13. Краткие итоги взаимной торговли товарами и услугами России и Украины за I полугодие 2012 года // Режим доступу: http://www.ved.gov.ru/exportcountries/ua/ua_ru_relations/ua_ru_trade/ 17 июля 2012.
14. Мазуркевич А. Чем грозит России торговая война с Украиной // Режим доступу: <http://www.interfax.ru/business/txt.asp?id=323594>. 15 августа 2013 года
15. Торговые войны РФ: Кремль пытается выбить экономические столпы Украины // Режим доступу: // Режим доступу: <http://podrobnosti.ua/economy/2013/08/17/924307.html>. 17 августа 2013.

16. Краткие итоги взаимной торговли товарами и услугами России и Украины за I полугодие 2012 года // Режим доступа: http://www.ved.gov.ru/exportcountries/ua/ua_ru_relations/ua_ru_trade/ 17 июля 2012.
17. Мазуркевич А. Торговая война разрушает украинскую экономику и приведет к деградации промышленной базы Украины» // Режим доступа: <http://www.interfax.ru/business/txt.asp?id=323594> 15 августа 2013 года
18. Россия готовит реакцию на "самоубийственную" ассоциацию Украины с ЕС // Режим доступа: <http://www.pravda.com.ua/rus/news/2013/08/18/6996231/> 18 августа 2013.
19. "Торговая война" с Россией: сколько продлится и к чему приведет // Режим доступа: <http://glavred.info/politika/torgovaya-voyna-kakimi-budut-posledstviya-dlya-ukrainy-i-rossii-256577.html> 15 августа 2013.
20. Торговые войны РФ: Кремль пытается выбить экономические столпы Украины // Режим доступа: <http://podrobnosti.ua/economy/2013/08/17/924307.html>. 17 августа 2013.
21. Премьеры России и Украины считают, что торговой войны между странами нет // Режим доступа: <http://www.kp.ru/daily/26120/3014213/> 18 августа 2013
22. Огрызко В. Как Украине правильно выйти из торговой войны с Россией // Режим доступа: <http://forbes.ua/opinions/1356718-kak-ukraine-pravilno-vyjti-iz-torgovoj-vojny-s-rossiej> 16 августа 2013.
23. К чему приведет Украину торговая война с Россией // Режим доступа: <http://www.segodnya.ua/politics/pnews/K-chemu-privedet-Ukrainu-torgovaya-voyna-s-Rossiey-454643.html> 19 августа 2013.
24. Україна призупиняє підготовку до укладення Угоди про асоціацію з ЄС // Режим доступа: <http://www.unian.ua/news/606573-ukrajina-prizupinyae-pidgotovku-do-ukladennya-ugodi-pro-asotsiatsiyu-z-es-kabmin.html>.- 21 листопада 2013.
25. За підсумками саміту в Вільнюсі Україна і ЄС підтвердили зобов'язання підписати асоціацію пізніше // Режим доступа: <http://tsn.ua/politika/za-pidsumkami-samitu-v-vilnyusi-ukrayina-i-yes-pidtverdili-zobov-yazannya-pidpisati-asociaciyu-piznishe-322760.html> 29 листопада 2013.
26. Попов М. Экономика не любит революций // Донецкие новости.- №49.-5-11 декабря.-С.10.
27. Сегодня.- 2013.-9 декабря.- С.3.
28. Таможенный союз с Россией или свободная торговля с ЕС: куда двигаться Украине // Режим доступа: <http://www.facenews.ua/news/2011/3470/> 18 августа 2013.
29. Пинзенек В. Из-за Таможенного союза Украина может потерять больше 100 миллиардов гривен // Режим доступа: <http://ru.tsn.ua/groshi/iz-za-tamozhennogo-soyuza-ukraina-mozhet-poteryat-bolshe-100-milliardov-griven-pinzenik.html> 14 декабря 2012.

Надійшла до редакції 30.10.2013 р.